

Гловюк І. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПОДАННЯ СТОРОНАМИ ДОКАЗІВ У СУДОВОМУ РОЗГЛЯДІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Стаття присвячена дослідженню визначення моменту подання сторонами доказів у судовому розгляді на основі положень КПК 2012 р. На основі аналізу судової практики сформульовані пропозовані зміни та доповнення до ст.ст. 291, 317, 318, 474 КПК.

Ключові слова: підготовче судове провадження, судовий розгляд, матеріали кримінального провадження, обвинувальний акт, угоди, з'ясування обставин кримінального провадження та перевірка їх доказами.

Статья посвящена исследованию определения момента подачи сторонами доказательств в судебном разбирательстве на основе положений УПК 2012 г. На основе анализа судебной практики сформулированы предлагаемые изменения и дополнения в ст.ст. 291, 317, 318, 474 УПК.

Ключевые слова: подготовительное судебное производство, судебное разбирательство, материалы уголовного производства, обвинительный акт, соглашения, установление обстоятельств уголовного производства и проверка их доказательств.

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. (далі – КПК), на відміну від КПК 1960 р., прямо заборонив подання матеріалів досудового розслідування до суду разом із обвинувальним актом. Відповідно, не вирішеними залишаються питання, пов'язані із правильним моментом подання доказів сторонами кримінального провадження, зокрема, стороною обвинувачення, на яку покладено тягар доказування у судовому розгляді. Це негативно впливає на судову практику, адже є випадки, коли судді у підготовчому судовому провадженні витребовують матеріали та приймають їх, з іншого боку – відмовляють у їх прийнятті навіть

за клопотанням. Ця проблематика досліджувалася такими вченими та практичними працівниками, як Ю.П. Аленін, В.В. Колодчин, С.А. Крушинський, К.В. Легких, Л.М. Лобойко, Т.В. Лукашкіна, Ю.М. Мирошниченко, В.О. Попелюшко, С. Соляр та ін., однак чітких та несуперечливих тлумачень положень КПК із цього питання і досі немає.

З питання про момент подання сторонами, у тому числі і прокурором, доказів у судовому провадженні в суді першої інстанції законодавець заклав у КПК три суперечливі норми. Так, з одного боку, ст. 317 КПК передбачає, що документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учас-

никами, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності і є матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою). Після призначення справи до судового розгляду головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання. Разом з цим, ця стаття міститься у Главі 27 – «Підготовче провадження», а відповідна стадія кримінального провадження, крім випадків розгляду угод та клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності, взагалі з'ясування обставин кримінального провадження та перевірку їх доказами не передбачає. І власне кримінальна справа може почати формуватися, однак лише у контексті долучення судових рішень, оскільки у підготовчому провадженні суд лише розглядає клопотання учасників судового провадження про здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту; витребування певних речей чи документів; а вирішення питання про обсяг і порядок дослідження доказів віднесено КПК до стадії судового розгляду. Тому складно сперечатися із тим, що норми ст. 317 КПК не дають сторонам права надавати суду докази під час підготовчого судового засідання, а суду – права на задоволення клопотання про приєднання тих чи інших доказів до обвинувального акта до початку судового розгляду [1, с. 96].

Разом з тим, неформальна практика склалася таким чином, що на підготовчому засіданні прокурори передають суддям усі томи справи, що дозволяє наперед формувати у суддів обвинувальний підхід до оцінки доказів [2; 3], або взагалі ці матеріали витребовуються судом [4]. Аргументом для таких дій

є положення частини 2 статті 317 КПК, згідно з якими суддя повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження після призначення справи до судового розгляду. Порушення засад неупередженості судового розгляду, що виражаються в переданні на етапі підготовчого засідання матеріалів кримінального провадження (справи) разом з обвинувальним актом, є непоодинокими. Проте існує й позитивна практика повернення суддями обвинувальних актів прокурорам на підставі того, що «в порушення вимог ч. 4 ст. 291 КПК України до обвинувального акта долучено кримінальне провадження відносно особи, що заборонено згаданим положенням КПК України» (Ухвала Козелецького районного суду Чернігівської області від 6 жовтня 2014 року (справа № 734/2741/14)) [5, с. 46], а також практика визнання істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону ухвали суду, якою прокурора зобов'язано до початку судового розгляду подати суду матеріали кримінального провадження [6].

Відмітимо, що вже пропонується виключити з ч. 4 ст. 291 КПК останнє речення, що дозволить сторонам надавати суду докази на підтвердження обвинувачення та заперечень проти нього на підготовчих стадіях судового провадження і забезпечить таким чином головуючого інформацією, необхідною для ефективної організації судового розгляду [7, с. 143].

З іншого боку, формулювання ч. 4 ст. 291 КПК «до початку судового розгляду» також викликає питання, адже законодавець, судячи з найменувань параграф 3 Глави 28 та ст. 347 КПК, під судовим розглядом розуміє і стадію кримінального провадження у цілому, і таку її частину, яка традиційно у літературі іменується судовим слідством, і до якого саме моменту діє заборона, відповідно, незрозуміло. В.В. Колодчин вказує на те, що прокурор вправі подавати суду докази не раніше, ніж ним буде оголоше-

но обвинувальний акт і суд ухвалить рішення про обсяг і порядок дослідження доказового матеріалу [8, с. 377]¹. Разом з тим, як за такого тлумачення цієї норми суд повинен приймати рішення про обсяг дослідження доказів, неясно: вірно указує В. О. Попелюшко, що реалізація права суду, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується, без знання не лише джерел, а й змісту відповідних доказів (ч. 3 ст. 349 КПК України) – немислима [10, с. 48]. І, більше того, розгляд клопотань учасників судового провадження законодавцем віднесено на момент, що слідує за визначенням обсягу та порядку дослідження доказів.

Спробуємо висловити та обґрунтувати своє бачення вирішення цієї проблеми (а) за діючих положень КПК, (б) *de lege ferenda*.

(А). За діючих положень КПК, архітектоніка знаходження ст. 317 є явно нелогічною, оскільки положення ч. 1 цієї статті повинні міститися у Главі 28, бо стосуються не стільки підготовчого провадження, скільки судового розгляду. Існуюче формулювання та розміщення ст. 317 КПК було б логічним у випадку, якщо б у КПК містилися правила подання доказів, аналогічні ст. 131 Цивільного процесуального кодексу України, коли сторони зобов'язані подати свої докази суду до або під час попереднього судового засідання у справі, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться, – до початку розгляду справи по суті, а докази, подані з порушенням цих вимог, не приймаються, якщо сторона не доведе, що докази подано несвоєчасно з поважних причин. До речі, саме так пропонує вирішити цю проблему В. О. Попелюшко, вказуючи, що докази мають подаватися сторонами, а отже, кримінальна справа – формуватися, на етапі підготовчого судового провадження [10, с. 44–45], та деякі інші

¹ Хоча і цим вченим ([8, с. 376]), і іншими ([9, с. 314, 645, 648], [10, с. 45], [1, с. 97]) вказується на початок судового розгляду з моменту відкриття судового засідання.

вчені та практичні працівники [11, с. 94; 12, с. 789]; аналогічні вказівки містяться у методичних рекомендаціях для працівників прокуратури [13, с. 23–24].

Разом з тим, вважаємо такий момент подання матеріалів, крім випадків розгляду угод та клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності, є передчасним, оскільки у стадії підготовчого судового провадження у інших, крім наведених, випадків з'ясування обставин кримінального провадження та перевірка їх доказами не передбачена. Однак, на момент застосування ст. 349 КПК у контексті визначення обсягу дослідження доказів, суд має знати, які докази є у розпорядженні, зокрема, сторони обвинувачення, оскільки суд, у відповідності до ч. 3 ст. 349 КПК, з'ясовує, чи правильно розуміють учасники судового провадження зміст обставин, які не оспорується, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції. Саме тому, вважаємо, повідомити суд про наявні докази сторона обвинувачення повинна на момент визначення цього питання. До речі, в ухвалах судів щодо обсягу та порядку дослідження доказів є випадки, коли перелічуються ті джерела доказів, які сторона обвинувачення вважає за необхідне дослідити [14; 15]. Що стосується подання доказів, то прокурор повинен це здійснювати надалі із одночасним поданням клопотань про їх долучення до матеріалів кримінального провадження.

Деякі особливості має вирішення досліджуваного питання у кримінальному провадженні на підставі угод. Ч. 1 ст. 474 КПК України указує на направлення до суду обвинувального акту та підписаної сторонами угоди. Враховуючи положення ч. 2 ст. 291 КПК, надання до суду інших документів забороняється. Однак виникає питання: яким чином суд повинен встановити, зокрема, наявність фактичних підстав для визнання винуватості за відсутності матеріалів кримінального провадження? На жаль, прямо КПК дозволяє витребувати документи, викликати та опитувати свідків лише для

встановлення того, що укладення угоди сторонами є добровільним (ч. 6 ст. 474 КПК). На жаль, це положення не поширюється на перевірку наявності інших обставин, за яких суд може відмовити у затвердженні угоди, хоча встановити правильність кваліфікації та наявність фактичних підстав для визнання винуватості без матеріалів кримінального провадження просто неможливо, оскільки, по суті, суд буде спиратися лише на визнання обвинуваченим своєї вини. Відсутність відповідної норми у КПК не відповідає ролі суду як гаранта захисту прав обвинуваченого, потерпілого при розгляді питання про затвердження угоди.

На усунення цього недоліку спрямоване роз'яснення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ: суд, що здійснюватиме судове провадження, для реалізації покладених на нього обов'язків щодо з'ясування добровільності укладення угоди та перевірки її на відповідність вимогам КПК та/або кримінального закону (частини 6, 7 ст. 474 КПК), враховуючи, що невиконання вимог, встановлених частинами 5–7 ст. 474 КПК, є підставою для апеляційного та касаційного оскарження (частини 3, 4 статей 394, 424 КПК), а в разі підтвердження таких порушень скасування судового рішення, має витребувати документи, подані сторонами під час досудового розслідування [16]; при цьому коло та характер цих документів у роз'ясненні не уточнено. Тим самим Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, по суті, розширив випадки, коли суд має право витребувати матеріали кримінального провадження для розгляду угоди. Слід повністю підтримати цей підхід, оскільки, як зазначалося вище, неможливо перевірити правильність кваліфікації діяння та фактичні підстави для визнання винуватості (по суті – обґрунтованість обвинувачення особи) за відсутності матеріалів кримінального провадження. Відмітимо, що в Узагальненні судової практики здійснення

кримінального провадження на підставі угод роз'яснено, що зважаючи на те, що суд під час підготовчого судового засідання може прийняти передбачені пунктами 1, 2 ч. 3 ст. 314 КПК рішення, які по суті є завершальними для судового провадження у суді першої інстанції, зокрема звільнити від кримінальної відповідальності та закрити провадження або постановити вирок на підставі угоди, для перевірки наявності законних підстав такого звільнення чи затвердження угоди, суд повинен приймати (витребувати) матеріали досудового розслідування. Наведене не суперечить ст. 291 КПК, оскільки такі випадки є винятковими, а у цій статті не міститься жодних вказівок щодо надання суду угоди чи клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності [17].

(Б) *de lege ferenda*. Пропонуємо удосконалити нормативну регламентацію питань подання стороною обвинувачення доказів у судовому провадженні.

Статтю 317 пропонуємо викласти у такій редакції:

«Стаття 317. Право на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження.

1. Після закінчення підготовчого судового засідання головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами, поданими до суду, а також судовими рішеннями, якщо вони про це заявлять клопотання. Під час ознайомлення учасники судового провадження мають право робити з матеріалів необхідні виписки та копії.

2. Матеріали про застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не надаються».

Крім того, пропонуємо ст. 317 частково перенести у Главу 28 КПК шляхом доповнення статтею 318¹, яку викласти у такій редакції:

«Стаття 318¹. Матеріали кримінального провадження (кримінальна справа) та право на ознайомлення з ними

1. Документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності і є матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою).

2. Головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання. Під час ознайомлення учасники судового провадження мають право робити з матеріалів необхідні виписки та копії.

3. Матеріали про застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не надаються».

Відповідно, останнє речення ч. 4 ст. 291 КПК слід викласти у такій редакції:

«Надання суду інших матеріалів¹, крім випадків, передбачених цим Кодексом², до початку з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами забороняється».

У зв'язку із вищевикладеним, можна запропонувати ч. 2 та ч. 6 ст. 474 викласти у наступній редакції:

«2. Отримавши обвинувальний акт та угоду про примирення або угоду про визнання винуватості, головуючий зобов'язаний витребувати у прокурора матеріали кримінального провадження. Розгляд щодо угоди проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження. Відсутність інших учасників судового провадження не є перешкодою для розгляду.

6. Суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди суд зобов'язаний витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також, у разі необхідності, викликати в судове засідання осіб та допитувати їх».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Легких К. В.* Процесуальні помилки суб'єктів доказування при застосуванні статей 23, 291, 349 КПК як підстава визнання доказів недопустимими / К. В. Легких // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2014. – № 5 (20). – С. 95–99.
2. Ухвала Нововолинського міського суду Волинської області від 26 вересня 2014 р. (Справа № 165/2281/14-к): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40838654>.
3. Ухвала Нововолинського міського суду Волинської області від 19 лютого 2013 р. (Справа № 165/354/13-к): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29507222>.
4. Ухвала Городенківського районного суду Івано-Франківської області від 05 травня 2014 р. (Справа № 342/438/14-к): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38601464>.
5. 35 неформальних практик у кримінальному судочинстві України / О. А. Банчук, І. О. Дмитрієва, Л. М. Лобойко, З. М. Саїдова. – К.: «Арт-Дизайн», 2014. – 48 с.
6. Ухвала Апеляційного суду Івано-Франківської області від 02 вересня 2015 р. (Справа № 342/538/14-к): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49585284>.
7. *Мирошниченко Ю.* Проблеми судового розгляду в кримінальному провадженні: організаційно-підготовчий аспект / Ю. Мирошниченко // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 4. – С. 139–144.

¹ Оскільки можуть подаватися не тільки документи, а й висновки експертів, речові докази.

² Винятки стосуються направлення обвинувального акту щодо проступку (п. 3 ч. 3 ст. 302 КПК), а також провадження на підставі угод у порядку пропозиції. На розгляд клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності не поширюються положення ч. 4 ст. 291 КПК.

8. Колодчин В. В. Особливості участі прокурора в судовому розгляді / В. В. Колодчин // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 376–379.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. – Х.: Одиссей, 2013. – 1104 с.
10. Попелюшко В. О. Формування кримінальної справи на стадії судового провадження / В. О. Попелюшко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 44–49.
11. Соляр С. Проблеми практичного застосування окремих положень Кримінального процесуального кодексу України / С. Соляр // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 3. – С. 93–97.
12. Крушинський С. А. Проблеми подання доказів у стадії підготовчого провадження в суді першої інстанції / С. А. Крушинський // Молодий вчений. – 2015. – № 2. – С. 787–789.
13. Підтримання прокурором державного обвинувачення в умовах дії нового Кримінального процесуального кодексу України: зб. метод. рекомендацій / за заг. ред. В. П. Пшонки, Ю. М. Дьоміна. – К.: Алерта, 2013. – 438 с.
14. Ухвала Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 27 серпня 2013 р. (Справа № 473/3125/13-к): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34384851>.
15. Ухвала Селидівського міського суду Донецької області від 21 січня 2014 р. (Справа № 1-кп/242/6/14242/2422/13-к): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36742512>.
16. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» від 15 листопада 2012 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1679740-12>.
17. Узагальненні судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/92557uzagalnennya_vssu_sudovoi_praktiki_zdiysnennya_kriminalnogo_.html.

Gloviuk I. Production of evidence by the parties in trial: issues.

Criminal procedural code of Ukraine 2012 has forbidden forwarding materials of pre-trial proceedings along with the indictment to a court. Thus issues involved in the right moment of producing evidence by the parties, especially by the prosecution which has the burden of proof in a trial. It has negative consequences in the judicial practice as it's different on the issue.

Lawmaker has made three controversial rules in the Code on the issue of the right moment when parties should forward materials, including the prosecution, to a court of the first instance. Art. 317 of the Code which provides that After the case is assigned for trial, the presiding judge shall be required to provide the opportunity to the participants in court proceedings, if they file a motion thereon, to examine the materials of the criminal proceedings, is in the Section IV «Court Proceedings in the First Instance», but this stage of the criminal process doesn't provide any cases of establishing of facts and circumstances of the criminal proceeding by examining evidence, except criminal proceeding based on agreements and examining the issue of relief from criminal liability.

On the other hand, para. 4 of the Art. 291 of the Code provide that «before commencement of the trial» rise some questions as giving the name of the paragraph 3 of the Chapter 28, the lawmaker interpret the «trial» as the stage of the criminal proceedings in general as well as the part of a trial traditionally called «judicial inquiry» in the law literature so it's ambiguous to which moment the prohibition is in force.

Criminal proceeding based on agreements allows demanding documents, summoning and examining witnesses only to make sure that that the agreement was concluded by the parties thereto voluntarily.

According to the articles 291, 317, 318, 474 of the Code should be changed and provisions on the moment of producing evidence by the parties and demanding materials by the court.

Keywords: preparatory proceedings, trial, materials of criminal proceedings, indictment, agreements, ascertaining circumstances and their verification with evidence.

Стаття надійшла до редакції журналу 24.09.2015 р.